

Лектира за седми разред основне школе

СВЕТИ САВА

*лево од њеја шече време,
десно од њеја шече време*

*Лево од њеја ѿече време
Десно од њеја ѿече време*

*Он корача ѿо сувом
У ѿрајѿњи својих вукова*

Васко Попа

Свети Сава, манастир Милешева

ПРЕДГОВОР

ЛИК И ДЕЛО СВЕТОГ САВЕ: ПОЧЕЦИ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

О томе шта је Србима значио Свети Сава можда најбоље сведочи један трагичан догађај на који и данас чувамо спомен зидајући на Врачару велики Храм Светог Саве. Мошти Светог Саве биле су, од када су пренете у Србију, похрањене у манастиру Милешеви. Ту су чуване све до 1594. године, када су их, да би се осветили побуњеним Србима, Турци однели у Београд и спалили на врачарском платоу. Ово варварско дело, сасвим недолично ратнику, починио је злогласни Синан-паша мислећи да ватром може сузбити борбу за слободу Срба који су у тешким временима ослонац налазили у својој светосавској вери. Два и по века после смрти, био је, дакле, Свети Сава моћан и живо присутан у народу. Турском окупатору деловало је да мора да уништи сваки траг свеца како би покорио српски народ.

Манастир Милешева, осим по томе што је чувао свечеве мошти, чувен је по сликарским ремек-делима. Најпознатије светско ремек-дело међу њима је фреска *Бели анђео* која отелотворује хришћански, али и антички идеал узвишености и лепоте. (Када се каже да уметничко дело отелотворује један уметнички, естетички идеал, то значи да оно што је апстрактна замисао, идеал, у њој постаје нешто стварно, у овом случају то је слика на зиду и лик анђела на њој. Слика настала наношењем боје на свеж, влажан малтер, што се на италијанском каже *фреско*, зове се фреска. Фреска припада зидном сликарству, једном од најстаријих облика стваралаштва у историји уметности.) Осим

славне иконе великог руског и словенског уметника Рубљова, нема у целом свету изузетнијег примера ове врсте уметничког савршенства од *Белој анђела*. У свету се мало зна, или се не зна уопште, да у манастиру постоји и фреска која приказује Светог Саву. На једном бочном манастирском зиду налази се прелепа композиција владарских портрета Немањића. Део композиције је изванредна фреска Светог Саве која је настала за живота свеца. То је важан податак јер се на основу тога може закључити да је лик Светог Саве приказан најближе ономе како је он и изгледао. Наравно, лик на фресци је саображен (прилагођен, усклађен) правилима хришћанског фреско-сликарства. На фресци је сачуван његов продуховљени лик, веома верно и уметнички савршено убедљиво дочаран. Тај лик у себи, као и славни лик милешевског анђела, обједињује идеале узвишене, продуховљене лепоте. Човек се пита, не једном, како је могуће да пола живота јуримо у Италију како бисмо, у делима славних италијанских сликара, рецимо Чимабуеа, Ђота и Гирландаја, видели лепоту која се од тринаестог до петнаестог века отвара за Западну Европу, а управо у то време је успон и процват српске државе омогућио развој фреско-сликарства код нас, па су нам једнако вредна наша ремек-дела ту на дохват. Изузетна дела нашег сликарства и књижевности, која су облежила ову епоху, вреди познавати колико и светска ремек-дела.

Тешко је описати шта све човек може да доживи док гледа милешевски портрет Светог Саве. Фреска Светог Саве може да се гледа сатима, док се зависно од доба дана и године мењају нијансе светла. Под различитим углом, лик свеца на њој као да је жив и као

да нешто из давнина, важно за свакога од нас, још увек говори. Са фреском и свечевим ликом изображеним на њој (тако се каже када је реч о старом сликарству: сликати образ, а образ је метонимија за лице, па је то и израз за сликање ликова на иконама и хришћанским фрескама) може да се води и дуг, нем, дубок дијалог.

Дијалог са овом сликом је различит од Ракићевог лирског и трагичког дијалога у песми о Симониди (фреска у Грачаници) или песничких речи Бранка Миљковића и Васка Попе, који се у својим чувеним песмама (везаним за ариљски манастир и манастир Каленић) обраћају анђелу. Изванредни стихови великих српских песника равни су стиховима о анђелима које су писали чувени светски песници као што су Валери и Рилке, познати по стиховима о анђелима и по томе да је Рилке управо имао на уму Валеријеве стихове док је писао своје – тако песници воде песничке дијалоге. У овој књизи лектире дат је и један избор стихова посвећених Светом Сави у којима се види како је жива песничка имагинација надахнута овим светлим ликом српске историје. Пламен свечевих моштију још сија у стиховима српске поезије, а савремени писци воде дијалог са првим српским књижевником. Свети Сава је, уз све друго што је постиго, зачетник српске књижевности.

Фреска Светог Саве говори нешто посебно, мир на лицу и бела одора изазивају врло снажан утисак. Чувени филозофи и тумачи уметности упозоравају нас како икона, фреска или слика не представљају (само приказују) истину, него оне саме јесу истина. Ово је можда компликован суд, али је он веома важан да бисмо уопште разумели уметност. Ако се мало замислимо, можемо сасвим лепо да схватимо тај став

ПРИЛОГ 1

Димитрије Богдановић, *Свети Сава*

Са образовањем јединствене државе Немањића настаје и нова епоха у историји старе српске књижевности. Књижевност се осамостаљује; у оквиру система жанрова, наслеђеног из старословенског раздобља, пишу се дела на нове, српске теме; ма колико средњовековна поетика истицала у први план универзалне вредности и карактер стваралаштва, оно што је опште и што је изнад појединца, јављају се сада и снажне ауторске личности, писци чије дело носи и обележје њихова дара, памти се по њиховом имену. Ново раздобље, које почиње првих година XIII века, обележено је утврђивањем и нормирањем рашке редакције старословенског језика, иза чега стоји и висок ступањ писмености: веома жива преписивачка делатност, али и развој књижевности, интензивније превођење са грчког и састављање оригиналних дела, и то све у рашким центрима и у новом, светогорском српском центру, манастиру Хиландару.

Епоха XIII века није прва у историји српске књижевности. Ње не би било без оног претходног раздобља у коме су за нешто више од два столећа створене основе, када је одређен смер и карактер литературе, изграђен елементарни систем жанрова у својим главним одредницама, изабран и модификован језик књижевности. Ипак, тек са делом Светог Саве и развојем аутокефалне српске цркве српска књижевност добија ону своју садржину која ће је учинити равноправним и активним учесником у књижевном животу православног словенског

света. Отуда је тринаести век не само нова него и главна етапа у конституисању српске средњовековне књижевности. Та етапа се завршена нешто пре краја столећа, са коначним нормирањем рашке ортографије у писмености и заокругљивањем стварања у главним жанровима раздобља: житију и служби. До краја XIII века се коначно формирају и главни књижевни центри ране немањићке Србије – Хиландар, Студеница, Жича, Милешева, Пећ, у којима се фонд старословенске опште литературе попуњава делима српске, домаће књижевне радионице.

**СВЕТИ САВА
У НАРОДНИМ
ПРИЧАМА И
ПРЕДАЊИМА**

СВЕТИ САВА БРАНИ ХРИШЋАНСКУ ВЈЕРУ¹³

Био је један човјек пустињац, по имену Паво, који је, живећи дуго сам, измислио друкчију вјеру но што је наша хришћанска. Кад је добро смислио, стане позивати народ да прелази у ту нову вјеру, казујући да га је Бог зато намијенио и послао и да је главом Свети Паво. Народу се допа'не та његова вјера и почну је сви примати. Кад је народ највише прелазио у ту Павину вјеру, види Бог да с народом хришћанским неће бити добро, па пошаље на земљу Светог Саву. Свети Саво узме у руку сабљу, стане на пут и није дао народу да иде до Светог Паве и лијепо му је говорио да се не вара. Народ упозна свеца и повјерује му, па се врати кући. Кад је народ престао ићи Пави, спреми се Свети Саво на пут. Понесе са собом мачку, ороза¹⁴ и крух. Пред ноћ дође у кућу Пави и лијепо га замоли да га прими на конак. Свети Паво рече да ће имати госта, па да га не може примити. Свети Саво почне га лијепо молити и по Богу братити, да не зна пута и да је уморан, па да му дâ гђегод да дође под кров.

Паво, видећи пред собом поштена човјека, рече му да има једну собу, али да има у њој доста миша, па се боји зла. Свети Саво му одговори да се миша не боји. Слуге онда уведу Светог Саву у собу и оставе га. Кад у једно доба ноћи чује Паво ороза како запјева. Кад га је чуо и трећи пут, устане Паво, пробуди слуге и рече им: „Ја сам ноћас сањао да су миши онога

---

¹³ Све приче и предања дати су према издању: Владимир Ћоровић, *Свети Сава у народном предању*.

¹⁴ Ороз – петао.

сиромаха свега појели, само да су му кости остале; идите и закопајте његове кости у гробље.” Кад слуге отворише врата, за њима дође Паво, па завири у собу, али гле чуда: види рпицу миша, мачка покрај њих спава, а ороз се попео на кревет и пјева. Свети Саво рече слугама из буцака: „Добро јутро!” Кад је Паво угледао то чудо, приђе Светом Сави, замоли га да му дâ мачку и ороза, а он ће му дати колико год заиште новаца. Свети Саво му рече: „Немој ти више народ звати у ту своју вјеру, па ћу ти дати.” Паво обећа му поштено, а светац му даде и мачку и ороза. И ето видиш, тако су до данас остале двије вјере: наша хришћанска и нова Павина крањска¹⁵.

---

¹⁵ Крањски – католички, који се односи на католике.

**СВЕТИ САВА
У АУТОРСКОЈ
КЊИЖЕВНОСТИ**

Васко Попа
СВЕТИ САВА

Око његове главе лете пчеле
И граде му живи златокруг

У риђој му бради
Засутој липовим цветом
Громови с муњама играју жмурке

О врату му вериге висе
И трзају се у гвозденом сну

На рамену петао му пламти
У руци штап премудри пева
Песму укрштених путева

Лево од њега тече време
Десно од њега тече време

Он корача по сувом
У пратњи својих вукова

Миодраг Павловић
САВА НА ЛОМАЧИ

Ко је то са мном
на Врачару
био спаљен

Једна сен
на крсту
док сам горео
васколик

Мноштво је чуло
глас
и видело:

Младенац и Реч
срећу се у облику
новорођења

Штит је изведен
из неба
и пламен је сишао
мислен

Тај пламен што је у мени
хваљен
и васељен

ШАРЕНЕ СТРАНЕ

СВЕТИ САВА КАО ВУЧЈИ ПАСТИР

Има једно веровање познато у многим српским крајевима, које Светога Саву доводи у везу са вуцима. Према том веровању Свети Сава о своме дану сазива у планини све вукове што их има, и – у вези са једним старинским схватањем да вук има права да тражи и добије своју „нафаку”⁴³ – одређује им храну („тајин”) за наредну годину, то јест, шаље их у разне торове и даје упутство шта да ту закољу и поједу. [...]

У нашој народној традицији вуци су, иначе, стални пратиоци Светога Саве, његови хртови – или керови, као што су, у германској митологији, вуци хртови Воданови. Односи између Светога Саве и вука интимни су и пријатељски: Свети Сава назива вука другом, и још му даје благослов да увек може изабрати најбољу овцу. Очеvidно је, дакле, да је веза између Светога Саве и вукова врло чврста, и да за њу морају постојати нарочити разлози. Да та веза, доиста, није случајна, и да она не припада само фолклору, него да је условљена старинским веровањима и религијом, најбољи је доказ што је она нашла свога израза и у култу. За то имамо сасвим убедљивих примера. У Староме Влаху, и на Косову, и по другим српским крајевима, а нарочито у источној Србији – како је сасвим детаљно изнео прота Ст. Димитријевић у своме делу „Свети Сава у народном веровању и предању” – држи се седам дана пост Светоме Сави, „да вуци не би клали стоку”. На Косову се, у том истом

⁴³ Нафака – оно што је човеку или животињи, по исламском учењу, одређено да поједе или попије за живота.

циљу, поред тога што посте, уздржавају људи и жене од разних послова и не додирују извесне предмете. И Саватије Грбић каже да се у источној Србији Свети Сава „сматра као заштитник од вукова. Стога се његов дан строго празнује” и пости по читаву недељу дана пред празник. Из свега овога – из легенда и из култних обичаја – јасно је да је Свети Сава, према старинским схватањима српског народа, заштитно божанство вукова, или „вучји пастир”; а то значи, другим речима, да је у српском паганизму постојало вучје божанство, чије су функције пренесене доцније на Светога Саву. Код оваквог стања ствари могућно је да се начини претпоставка и о природи и значају тог старинског божанства које се иза Светога Саве крије. [...] Божанство вукова, у митском језику, исто је што и божанство мртвих; дакле, и божанство на чије је место Свети Сава дошао јесте божанство мртвих, и има исти значај и исте функције као грчки Хермес, германски Водан, галски Диспатер, словенски Велес, индијски Јама. Кроз традицију и култне обичаје који су везани за Светога Саву можемо ми, дакле, доиста назрети старинског српског бога доњег света.

(Веселин Чајкановић, *Мити и религија у Срба*,
чланак *Свети Сава и вуци*, одломак)

ВЕЛИКИ ПЕЧАТ НАШЕ ИСТОРИЈЕ

Српски Свети Сава, велики печат наше историје, јесте, по чистоти и непорочности његове личности, и по лепоти и обимности мисије, и по државничкој продорности и стварању, једна од највећих фигура европског XII века, богатог у мистицима, века Светог Бонавентуре и Дантеа. Зато сам, поред Христа, мислио често овуда и на овог његовог српског изванредног светитеља. Он ме је пратио целим путем.

Био је можда први од свих Срба који је овуд прошао својом краљевском ногом. Све што данас овде блиста на сунцу вечности, огледало се у плавим немањићким очима, очима тог нашег мудраца и писца, политичара и светитеља, без којег вероватно наша херојска нација или не би данас уопште постојала, или бар не са њеним данашњим овако изразито расним одликама.

Ниједан народ није имао заслужнијег човека. А потпуније, отменије, чистије и поноситије личности мислиоца, и мистика, не налазим нигде другде. Наша средњовековна житија, која су потекла из пера краљева и првосвештеника, и која се читају и данас са толико

Свети Сава, Краљева црква,
манастир Студеница

радости и користи, доказују дубоко хришћанство српског средњег века. А та су дивна житија писана сва по угледу на светитељево ремек-дело. Та житија су понос наше укупне националне културе. Одиста, изгледа да је и све друго што се стварало у нашем сјајном средњем веку било урађено у знаку овог изванредног духа и творца – што је урађено и верски, и политички, и културно. Зато, омађијан његовим споменом, нисам се овуд одвајао од његове личности као изванредног светитеља којег сам стављао одмах после Христа.

(Јован Дучић, *Градови и химере, Писмо из Палестине – Јерусалим*)

САДРЖАЈ

Проф. др Александар Јерков, <i>Лик и дело Свѣтої Саве: ѿочеци срѣске књижевносѣи</i>	7
Прилог 1, Димитрије Богдановић, <i>Свѣти Сава</i>	24
Прилог 2, Павле Поповић, <i>Свѣти Сава</i>	26
Прилог 3, Ђорђе Трифуновић, <i>Сѣара срѣска књижевносѣи</i>	29
Прилог 4, Милан Кашанин, <i>Сѣара срѣска књижевносѣи у средњем веку</i>	30
Химна Светом Сави.....	33
Свети Сава, <i>Жиѣије Свѣтої Симеона</i> (одломак)...	35

СВЕТИ САВА У НАРОДНИМ ПРИЧАМА И ПРЕДАЊИМА

Свети Сава брани хришћанску веру	41
Свети Сава, мачка и ријека Сава.....	43
Свети Сава, милостиви и немилостиви људи.....	46
Свети Сава и слијепац	47
Свети Сава као лекар	48
Свети Сава и царски син.....	50
Свети Сава и богати Гаван	52
Светога Саву срела шљака	54
Савине вериге	55
Свети Сава проклео човјека.....	56
Свети Сава и отац и мати с малим дететом	57
Свети Сава гради прозоре	58
Свети Сава и сељак без среће.....	59

Свети Сава и сатана.....	61
Свети Сава и ђаво	63
Свети Сава благословио челу.....	67
Савина вода I.....	67
Вода Светог Саве I	68
Пештера Светог Саве	68
Савини лонци.....	69
Савин лакат I.....	69
Умукли вир.....	70

СВЕТИ САВА У АУТОРСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ

Васко Попа, <i>Свети Сава</i>	73
Миодраг Павловић, <i>Сава на ломачи</i>	74
Слободан Ракитић, <i>Обраћање Светом Сави</i>	75
Љубомир Симовић, <i>Ходочашће Светом Сави</i>	76
Матија Бећковић, <i>Прича о Светом Сави</i>	80
Рајко Петров Ного, <i>Сузна молишва</i>	82

УМЕСТО ПОГОВОРА

Питања за анализу и разумевање прочитаног	85
Припремамо се за малу матуру	89

ШАРЕНЕ СТРАНЕ

Свети Сава као вучји пастир.....	95
Велики печат наше историје.....	97
Сава виде све како јесте, шта је било и шта ће бити.....	99